

Отримано: 30 жовтня 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: tanya_sharova@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-119-122

Шарова Т. М., Землянська А. В., Шаров С. В. Аналіз навчального плану бакалавра спеціальності 014.01 середня освіта. Українська мова і література. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 119–122.

УДК: 378.091.214(073):811.161.2

Шарова Тетяна Михайлівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Землянська Аліна Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Шаров Сергій Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ БАКАЛАВРА СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.01 СЕРЕДНЯ ОСВІТА. УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА

У статті аналізується навчальний план підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література. На основі проведеного аналізу визначено дисципліни, які відносяться до циклів загальної, професійної підготовки, а також циклу вибіркових дисциплін. Розглянуто перелік загальних та фахових компетентностей, що входять до навчального плану, проаналізовано результати навчання. Виявлено, що освітня програма містить 1 інтегральну компетентність, 13 загальних та 16 фахових компетентностей. Виявлено, що освітня програма містить 68 результатів навчання, які свідчать про ступінь сформованості компетентностей у межах обраної спеціальності.

Ключові слова: здобувач вищої освіти, бакалавр, українська мова і література, вища школа, навчальний план, освітня програма.

Tetiana Sharova,
PhD of Philological Sciences, Associate professor
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Alina Zemlianska,
PhD of Philological Sciences, Associate professor
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Sergii Sharov,
PhD of Pedagogical Sciences, Associate professor
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

ANALYSIS OF BACHELOR'S CURRICULUM OF THE SPECIALTY 014.01 SECONDARY EDUCATION. UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

The article focuses on the analysis of the curriculum and educational and professional training program of bachelors of specialty 014.01 Secondary Education. Ukrainian Language and Literature. It is noted that the need for updating the content of education is caused by processes of integration of the educational system to the European educational space, the introduction of a competent approach in educational activities, the requirements of academic mobility. It is emphasized that teachers of the Ukrainian language and literature form active members of society who respect national traditions and the state. The preparation of future teachers of the Ukrainian language and literature involves a deliberate process based on the curriculum, educational profile of specialty, educational and professional program, taking into account state standards and other normative documents. It is noted that the process of studying at the bachelor's degree is aimed at the applicants' for higher education the formation of higher and general competences. The main forms of organization of higher education students of the first (bachelor) level include lectures, practical sessions, seminars and students' independent educational activities. It is revealed that the curriculum contains disciplines related to the cycles of general, professional training, as well as the cycle of selective disciplines. The bachelor's educational program necessarily includes educational (classroom) work and teaching practice in educational establishments. It contains all the disciplines that are in the curriculum of the specialty in accordance with program competences and learning outcomes. The educational program has 1 integrated competence, 13 general and 16 professional competences. It is found that the educational program contains 68 learning outcomes, which testify the degree of competences' development within the chosen specialty.

Key words: applicants' for higher education, bachelor, the Ukrainian language and literature, higher school, curriculum, educational program.

Постановка проблеми. Сьогодні відбуваються корінні зміни в освітньому просторі, що пов'язані із впровадженням компетентнісного підходу в освітню діяльність вищої і середньої школи, врахування європейських стандартів під час створення навчальних планів та освітніх програм. Особлива увага приділяється підготовці фахівців гуманітарного профілю, зокрема майбутніх вчителів української мови і літератури. Їх професійна діяльність, толерантне ставлення до молоді багато в чому залежить від компетентностей, що були сформовані під час навчання у закладі вищої освіти. Саме на це орієнтується навчальний план конкретної спеціальності, згідно якого відбувається професійна підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання впровадження компетентнісного підходу в освітню діяльність лежали у сфері досліджень таких науковців як І. Зимня, В. Кремень, О. Пометун, А. Хуторський та ін. Можливість упровадження компетентнісного підходу в системі вищої професійної освіти досліджували І. Клак, Н. Побірченко, С. Фурдуй. Створенням методичних рекомендацій щодо розробки освітніх програм займалися В. Андрущенко, В. Захарченко, В. Луго-

вий, Ю. Рашкевич та інші вчені. Водночас, аналізу навчальних планів підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня з української мови і літератури приділено недостатньо уваги, що робить це питання актуальним.

Метою статті є аналіз навчального плану та освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамічні суспільні, економічні та політичні процеси, що відбуваються в світі, потребують швидкого реагування та відповідної модернізації змісту освіти [3, с. 5]. Зазначені зміни відбуваються в умовах орієнтації освітнього процесу на особистість здобувачів вищої освіти, їх професійні та загальносоціальні якості.

Одним із основних завдань вищої освіти є підготовка кваліфікованих фахівців, які мають певний перелік загальних та професійних компетентностей, здатних до самонавчання протягом життя з метою підвищення власної конкурентоспроможності. Вирішення цього завдання реалізується через зміну моделі підготовки фахівця з кваліфікаційної на компетентнісну [9, с. 487]. На думку Н. Тітаренко, у процесі впровадження компетентнісного підходу у підготовку здобувачів вищої освіти відбувається процес трансформації навчального змісту з метою професійної самореалізації студента, забезпечення оперативного та об'єктивного контролю його професійного становлення [6, с. 82].

Першим рівнем здобуття вищої освіти є рівень бакалавра, який можна назвати першим кроком на початку професійного становлення особистості. У ст. 5 п. 4 Закону України про вищу освіту дається таке визначення: «Бакалавр – це освітній ступінь, що здобується на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС» [1].

Основна мета бакалаврату полягає у підготовці здобувачів вищої освіти до успішної кар'єри в різноманітних компаніях та установах, аналітичній, консультативній та науково-дослідницькій діяльності. Рівень бакалавра є сполучною ланкою між загальною середньою освітою та магістратурою, ланкою, яка допомагає виявити здібності бакалавра до науково-дослідної роботи та визначити подальший напрямок його діяльності.

В умовах процесів євроінтеграції та зміцнення зовнішніх відносин з іншими державами на вчителів української мови і літератури покладається важлива місія знавця державної мови та агрегаторів національних традицій. Часто їх професійна діяльність впливає на формування активних членів суспільства, які поважають національні традиції та надбання. З урахуванням цього, а також гуманістичної парадигми освітнього процесу, вчитель-словесник повинен бути морально вихованим, професіональним, розвивати духовні цінності молоді у відповідності до національних та загальнокультурних цінностей [8, с. 18].

У Мелітопольському державному педагогічному університеті здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти зі спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література на денній та заочній формі навчання, яка триває протягом 3 років і 10 місяців. Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня бакалавра за означеною спеціальністю складає 240 годин.

Аналіз навчального плану спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література показав, що здобувач вищої освіти після закінчення бакалаврату здобуває академічну кваліфікацію «бакалавр освіти за предметною спеціалізацією «Українська мова і література», професійну кваліфікацію «Вчитель української мови і літератури». Кваліфікація в дипломі буде написана таким чином: «Бакалавр освіти (за предметною спеціалізацією «Українська мова і література»). Вчитель української мови і літератури».

Підготовка вчителя української мови і літератури в умовах вищого навчального закладу повинна передбачати опанування здобувачами вищої освіти низки базових дисциплін, які в навчальному плані входять до циклу загальної підготовки (ОЗП). До такого циклу входять такі дисципліни: філософія, історія та культура України, вікова фізіологія та валеологія. На фаховому рівні у цьому циклі майбутній фахівець зможе прослухати курси: вступ до філології, вступ до мовознавства, вступ до літературознавства, основи науково-педагогічних досліджень, історична граматики української мови, історія слов'янських мов, ділова українська мова.

Послідовність вивчення навчальних дисциплін, проведення контрольних заходів та періодичність виконання індивідуальних завдань, поданих на самостійне опрацювання, визначена у структурно-логічній схемі [5, с. 152], що входить до освітньої програми спеціальності. Крім того, на першому курсі студенти матимуть змогу ознайомитись з двома дисциплінами, в основу яких закладена практика. Це стосується дисциплін: фольклор з фольклорною практикою та українська діалектологія з діалектологічною практикою. Ці практики є навчальними і закладені в навчальний план як обов'язкові.

Цикл дисциплін професійної підготовки (ОПП) складається з таких дисциплін, які містять в собі два або більше модулів. Один модуль включає в себе автономну дисципліну, яка містить свої індивідуальні компоненти та може бути інтегрована під іншою (загальною) назвою. Зокрема це такі дисципліни: педагогіка з навчальною практикою; психологія; безпека життєдіяльності та основи охорони праці; сучасні ТЗН організації професійної діяльності. Значна кількість навчальних дисциплін, які входять до циклу професійної підготовки, є автономними і не містять в собі певну інтеграцію: дитяча література, історія зарубіжної літератури, культура української мови, компаративний аналіз художнього твору, орфографічно-пунктуаційний практикум. До циклу професійної підготовки також входить виробнича (педагогічна) практика, яка здебільшого проходить в закладах освіти (школи, ліцеї, гімназії) та виробнича практика в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку.

Цикл загальної підготовки (ОЗП) та цикл професійної підготовки (ОПП) в загальній кількості вміщує 180 кредитів ЄКТС. Решта 60 кредитів ЄКТС відведена на навчальні дисципліни вільного вибору студента (ВВП), де студенту пропонується із трьох переліків інтегрованих навчальних дисциплін обрати два. Цикл дисциплін ВВП містить наступні дисципліни: Перелік 1. Логіко-політичні студії; Перелік 2. Духовно ціннісне освоєння світу; Перелік 3. Економіко-правові засади суспільства.

У циклі дисциплін професійної підготовки за вільним вибором студента є переліки, де студент повинен з двох дисциплін обрати одну: культура ораторського мовлення (мистецтво художнього читання / основи красномовства), аналіз художнього твору (технологія аналізу художнього твору / біографізм художньої прози), інтертекстуальні студії (актуальні проблеми української літератури / міф як основа художньої творчості), інноваційні підходи в літературі (інноваційні обрії української словесності / філологічна медіаграмотність), українська граматична традиція (практична граматики української

мови / компаративні філологічні студії), розвиток комунікативних здібностей на уроках української мови (інтерактивні технології навчання на уроках української мови / мовленнєвий розвиток учнів у процесі навчання української мови) та ін.

Не стоять осторонь і факультативні дисципліни у навчальному плані: фізичне виховання (спортивні секції за напрямками), іноземна мова за професійним спрямуванням, етичні театральні студії. Ці навальні дисципліни не передбачають форму контролю по завершенню їх вивчення.

Упродовж навчання на бакалавраті здобувачі вищої освіти кожного року, починаючи з другого курсу, відповідно, по завершенню четвертого, шостого та восьмого семестрів повинні писати курсові роботи. У навчальному плані спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література курсова робота є частиною певних дисциплін. Зокрема, це сучасна українська літературна мова з курсовою роботою, історія української літератури з курсовою роботою та методика навчання української мови з курсовою роботою, методика навчання української літератури з курсовою роботою.

У кінці навчального 8 семестру бакалаври проходять державну атестацію, де навчальним планом передбачено складання комплексного державного екзамену з української мови і літератури з методиками викладання або захист дипломної роботи.

Аналізуючи навчальний план бакалаврів спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література, слід орієнтуватися на графік навчального процесу, який затверджується на весь період навчання. У графіку є певні позначення, а саме: теоретичне навчання, екзаменаційна сесія, навчальна практика, виробнича практика, канікули, атестація (складання державного екзамену або захист дипломної роботи).

Ключовими компонентами підготовки здобувачів вищої освіти є освітні програми, в яких визначаються цілі освітньої та професійної підготовки, вимоги до змісту освіти, компетентності (фахові та загальні), якими повинні оволодіти майбутні фахівці під час навчання у закладі вищої освіти за конкретною спеціальністю. Освітні програми повинні бути орієнтовані на розвиток у студентів певного переліку компетентностей, що знадобляться їм під час академічної, професійної діяльності, професійно-технічної діяльності [4, с. 11].

Якщо проаналізувати освітню програму вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література, то можна виділити перелік компетентностей, якими повинні володіти випускники цієї спеціальності, зокрема це інтегральна, загальні та фахові компетентності.

Так, інтегральна компетентність (вона одна) передбачає володіння здатністю розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі філологічної освіти або у процесі навчання. Вона передбачає застосування певних теорій та методів мовознавчої та літературознавчої, а також педагогічної наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Також до освітньої програми входить 13 загальних компетентностей (здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність усвідомлено засвоювати знання з дисциплін, передбачених навчальним планом, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей; знання вітчизняної історії та культури, економіки; розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й умінь їх використовувати в професійній і соціальній діяльності; знання та розуміння предметної області та розуміння професії; здатність нести особисту соціальну та правову відповідальність за прийняті рішення щодо вибору стратегії поведінки у суспільстві стосовно збереження свого здоров'я та здоров'я інших; здатність спілкуватися рідною мовою як усно, так і письмово; здатність спілкуватися іноземними мовами; здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях; бути комунікативним, ініціативним, відповідальним, працювати в колективі; здатність володіти комп'ютером на рівні користувача, виявляти елементарні навички медіа грамотності; здатність обирати творчий підхід до процесу навчання та подальшої професійної діяльності та ін.).

В освітньо-професійній програмі вказано на фахові компетентності, яких для філологів передбачено 16: здатність володіти методологічними і теоретичними основами філологічних наук, методиками навчання української мови і літератури, базовими знаннями з української мови, теорії та історії української літератури, методиками викладання української мови та літератури; використовувати науковий апарат для засвоєння теоретичних основ української мови та літератури, методик викладання української мови та літератури; знаходити, використовувати навчальну й наукову інформацію, у тому числі іншомовну, в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях; розуміти природу художньої літератури як мистецтва слова, закономірності літературного процесу; аналізувати тенденції розвитку української літературної творчості, розуміти особливості літературно-художніх епох, процеси виникнення, становлення й змінності традицій в українській літературі; усвідомлювати національний і загальноєвропейський характер української літератури, зумовленість тематики і художніх особливостей творів суспільно-історичними, суспільно-культурними обставинами та ін. Зазначені компетентності допоможуть підвищити свою професійну кваліфікацію під час навчання в магістратурі за тією ж спеціальністю, аналіз якої поданий у роботі [10].

Нормативний зміст підготовки бакалаврів спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література сформульований у термінах результатів навчання. Слід зазначити, що за допомогою результатів навчання формулюються певні знання, уміння, здатності, якими повинен володіти здобувач вищої освіти після завершення навчання та продемонструвати їх у будь-який момент [7, с. 27]. Вони обов'язково повинні сформовані таким чином, щоб їх можна було виміряти та однозначно судити про їх досягнення студентом [2, с. 18].

Освітня програма зазначеної спеціальності налічує 68 результатів навчання: знання основних сучасних учень світової та вітчизняної філософії, її головних авторів та шкіл; вміння й навички застосовувати філософські принципи та закони, форми пізнання у професійній діяльності; філософський аналіз різних типів світобачення; користуватись загальнонауковими методами наукового пізнання, основними навичками публічного мовлення, аргументації, ведення науково-філософської дискусії та полеміки; вміння й навички давати оцінку подіям і періодам української історії та розуміння специфіки формування й розвитку вітчизняної культури; знання основних теорій походження фольклору, предмета й завдань фольклористики, її термінології; вміння працювати з першоджерелами, робити аналіз фольклорних творів і виконувати їх; уміння порівнювати фольклорний і літературний твори; вміння й навички збирати зразки фольклору, фіксувати та описувати їх, синтезувати отримані відомості в навчально-науковій діяльності; вміння визначати, до якого з діалектів української мови за фонетични-

ми, лексичними та граматичними особливостями належить певний текст; знання внутрішніх та зовнішніх факторів розвитку мови; розрізняти загальні закономірності розвитку й перебудови мовної системи та інші.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, підготовка бакалаврів спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література заснована на ряді нормативних документів спеціальності, єдність яких дозволяє організувати послідовний та систематизований навчальний процес. В освітній програмі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освіти наведені всі навчальні дисципліни, які є в навчальному плані спеціальності, у відповідності до програмних компетентностей та результатів навчання. Освітня програма спеціальності 014.01 Середня освіта. Українська мова і література містить 1 інтегровану компетентність, 13 загальних компетентностей, 16 фахових компетентностей, 68 результатів навчання.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Захарченко В. М., Луговий В. І., Рашкевич Ю. М., Таланова Ж. В. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / За ред. В. Г. Кременя. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 120 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с.
4. Методичні рекомендації для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання. Київ: ТОВ «Поліграф плюс», 2016. 80 с.
5. Осипова Н. В., Вінник М. О., Тарасіч Ю. Г. Модель формування дослідницької компетентності у майбутніх інженерів-програмістів. *Information Technologies in Education*. 2014. № 20. С. 150–159.
6. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі: Монографія / За заг. ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. К.: «Педагогічна думка», 2011. 260 с.
7. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.
8. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: Монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.
9. Фурдуй С. Б. Компетентнісний підхід у вищій школі в Україні: розробка та впровадження ідей при підготовці фахівців соціономічної сфери. *Молодий вчений*. 2017. № 3(43). С. 485–489.
10. Шаров С. Аналіз навчального плану підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня гуманітарного напрямку. *Молодь і ринок*. 2019. № 3. С. 131–136.